

LAGRÅDET

Utdrag ur protokoll vid sammanträde 2026-01-26

Närvarande: F.d. justitieråden Kerstin Calissendorff och Mats Melin
samt justitierådet Martin Nilsson

En mer rättssäker och effektiv domstolsprocess

Enligt en lagrådsremiss den 18 december 2025 har regeringen (Justitiedepartementet) beslutat inhämta Lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i rättegångsbalken,
2. lag om ändring i lagen (1994:831) om rättegången i vissa hyresmål i Svea hovrätt,
3. lag om ändring i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400).

Förslagen har inför Lagrådet föredragits av kanslirådet Jenny Fryxell.

Förslagen föranleder följande yttrande.

Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken

23 kap 21 b § första och andra stycket

Den föreslagna ändringen i paragrafens första stycke syftar till att öka genomslaget av användning av tidiga förhör som bevis i rättegång, något som förutsätter att de har dokumenterats med både ljud och bild. Utgångspunkten ska därför fortsättningsvis vara att förhör inför en brottsbekämpande myndighet ska dokumenteras genom en ljud- och bildupptagning. Det behöver dock inte enligt förslagets andra stycke ske om tekniska skäl eller andra särskilda omständigheter talar emot det.

Till skillnad mot det nu gällande första stycket ("Förhör får dokumenteras genom...") ger det föreslagna uttryckssättet i bestämmelsens första stycke ("Förhör ska dokumenteras...om det behövs med hänsyn till brottets beskaffenhet, utsagans förväntade betydelse eller den hördes personliga förhållanden") intrycket att en ljud- och bildupptagning förutsätter att det sker en behovsprövning med utgångspunkt från de omständigheter som i den nuvarande paragrafen särskilt ska beaktas vid bedömningen av om förhör bör tas upp med ljud och bild. (Jfr skrivningen i prop. 2016/17:68 s. 110 där det rörande den nuvarande lydelsen anges att det inte krävs att några förutsättningar är uppfyllda för att ett förhör ska få tas upp med ljud och bild, men att de angivna omständigheterna talar för att så sker.)

Enligt Lagrådets mening skulle genomslaget för önskemålet om ökad upptagning av förhör med ljud och bild bli tydligare med en förenklad lagtext i paragrafens första och andra stycken och de särskilda omständigheterna som talar emot en upptagning exemplifierades genom en närmare beskrivning i författningskommentaren. Dessa skulle då i princip kunna vara de nuvarande om än med annan innebörd vid bedömningen dvs. brottets beskaffenhet (enkelt),

utsagans förväntade betydelse (litet) eller den hördes personliga förhållanden.

Paragrafens första stycke skulle förslagsvis kunna lyda:

Förhör ska dokumenteras genom ljud- och bildupptagning om inte tekniska skäl eller andra särskilda omständigheter talar emot det.

Förslagets tredje stycke skulle då bli dess andra stycke.

35 kap 15 §

I bestämmelsen föreslås att den generella regeln att tidiga förhör som dokumenterats genom en ljud- och bildupptagning får åberopas som bevis i rättegången om det är lämpligt ändras så att det får ske om det inte är olämpligt. Det är således fråga om att införa en presumtion för att sådana förhör ska tillåtas.

Lagrådet konstaterar att den utredning som ligger till grund för detta lagstiftningsarbete (SOU 2024:51) bedömde att en sådan ändring inte borde göras.

Utredningen konstaterade att om huvudregeln, som utredningen föreslog och som nu också följer av lagrådsremissens förslag, blir att förhör ska dokumenterats genom både ljud och bild kommer det att öka tillgången till tidiga förhör som kan åberopas inför domstol (s. 140). Utredningen drog av bland annat detta följande slutsats.

”Den ökade tillgången till, och ökade tillämpningen av, tidiga förhör utgör dock också ett skäl mot att föreskriva en presumtion för att tidiga förhör ska få åberopas. En sådan presumtion, tillsammans med en reglering av att förhör som huvudregel ska dokumenteras genom ljud och bild, skulle i alltför stor utsträckning förskjuta tyngdpunkten i bevisupptagningen från domstolarna till de brottsbekämpande myndigheterna och upphäva omedelbarhetsprincipen” (s. 141).

Utredningen lämnade likväl, vilket dess direktiv angav som en uppgift, även förslag till den reglering som nu återfinns i lagrådsremissen.

Omedelbarhetsprincipen är en av de principer som länge präglat den svenska rättegångsordningen.

Inte minst under senare tid har omedelbarhetsprincipen kommit att luckras upp, även i första instans där det eftersträvas att tyngdpunkten i processen ska ligga. Den nuvarande regleringen i 35 kap. 15 § infördes den 1 januari 2022. Bestämmelsen syftar till att åstadkomma större flexibilitet och bättre effektivitet i brottmålsprocessen, men också till att ge bättre förutsättningar för materiellt riktiga domar, eftersom tidiga utsagor kan vara mera tillförlitliga än sådana som lämnas längre tid efter en händelse. I denna lagrådsremiss föreslås nu även att s.k. vittnesattester i större utsträckning ska kunna åberopas som bevis i brottmål.

Det är visserligen så, att även med en presumtion för att tillåta att tidiga förhör åberopas har rätten att i varje situation bedöma lämpligheten av en sådan ordning. Den har då att pröva såväl processekonomiska aspekter som att de krav som rätten till en rättvis rättegång ställer uppfylls.

En omvänd presumtion har emellertid inte endast betydelse på ett principiellt plan. Den ställer större krav på den part – vanligtvis den tilltalade och dennes försvarare – som begär att bevisupptagning ska ske inför rätten och medför att denna ges en annan utgångspunkt för sin bedömning av en sådan begäran. Men det ställer också högre krav på rätten att med hänsyn till omständigheterna i målet göra sin prövning av att det inte är olämpligt att en ljud- och bildupptagning läggs fram som bevis.

Lagrådet avråder från att ändra presumptionen i 35 kap. 15 § för att inte riskera att tyngdpunkten i bevisupptagningen förskjuts, från att bevis läggs fram inför rätten under en huvudförhandlings ordnade former med möjlighet att höra vittnen under ed och med förhör och motförhör i ett sammanhang och på lika villkor, till att de endast tas upp av brottsbekämpande myndigheter under förundersökningen.

De fördelar och möjligheter i olika avseenden som användning av modern teknik och i övrigt utvecklade former för förhör i utredningsskedet bör ge kan, när rätten bedömer det lämpligt, förbättra brottmålsprocessen även utan det skifte som en omvänd presumption skulle innebära.

Övriga lagförslag

Lagrådet lämnar övriga förslag utan erinran.